

Lhh

Pesti Kereskedői Pitvar

150 évvel ezelőtt nyílt meg a pesti tőzsde

A tőkés gazdasági rend egyik jellegzetes intézménye a tőzsde, a külön szabályokkal rendelkező, meghatározott helyen működő piac. Az első ilyen intézmény Royal Exchange néven Londonban nyílt meg, 1566-ban. Van áru- és értéktőzsde. Az árutőzsdén különféle, egyenletes minőségű árut adnak-vesznek, nagy tételekben. Az áru maga nem kerül a tőzsdére, helyette megelégednek az árumintával, vagy annak megállapításával, hogy megfelel az előírt szabványoknak. Az értéktőzsdén részvényekkel, államadóssági kötvényekkel, devizákkal, nemesfémekkel üzelnek.

A feudális viszonyok közt élő Magyarország hosszú ideig nem igényelt tőzsdét. De a XIX. század elején a felélénkülő gazdasági élet már megkövetelt egy központot, ahol a termelők és a kereskedők találkozhatnak. A Pesti Polgári Kereskedők Társasága sokat fáradozott egy ilyen központ létrehozásán, a szükséges anyagiak azonban sokáig hiányoztak. Hosszas huzavona után részvénytársaságot alapítottak, s ez az egykori Kirakodó (ma Roosevelt) téren Hild József terve szerint megépítette a későbbi Lloyd-palotának nevezett épületet; Hild legszebb alkotása. Főhomlokzata hatalmas pillérekben nyugvó rizalit; a földszintes árkádok átjárón álltak az első emelet oszlopai. (A palota 1945-ben, a főváros ostroma idején súlyosan megsérült, s ezért lebontották.)

Ebben az épületben nyílt meg 150 évvel ezelőtt, 1831. március 1-én az első magyar árutőzsde, melyet Pesti Kereskedői Pitvarnak neveztek el. Célja – az alapszabályok szerint –, hogy „oly hely legyen megnyitva, melyben mind a hazai termelők, mind a vevők s kereskedők összejöven a kereskedelmi tárgyokról, a termékek, kézművek s készítmények adásáról, vevéséről egymással értekezhesenek, s alkut köthessenek”.

A Pitvar hétköznapokon 11-től 13 óráig állt nyitva. Vezetésére a pesti kereskedők közül ötszemélyes bizottságot alakítottak, egy-egy tag felváltva mindennap jelen volt a nyitvatartás ideje alatt. Érdekes rendelkezés, hogy az öt tag közül kettőnek izraelitának kellett lennie.

A Pitvarba nemcsak kereskedők léphettek be, hanem minden „becsületes” ember, ha egy ezüst forintért egy évig érvényes bilétát váltott. Idegenek fel voltak mentve a tagsági jegy váltásának kötelezettsége alól, őket a bilétával rendelkező egyének vezethették be, s első alkalommal nevüket, „karakterüket” és lakásukat beírták egy könyvbe. Akik az év nagy részét Pesten töltötték, azokat nem tekintették idegeneknek. Évés, ivás tilos volt, e célra a palotában egy kávéházat nyitottak.

A Kereskedői Pitvarban a sajátos magyar viszonyoknak megfelelően főleg gabona, s gyapjúkereskedelem folyt. Szerepét jól betöltötte; 1852-ig működött, amíg a Bach-kormány Bécs érdekeit félve be nem tiltotta működését.

A vevők és eladók ezután csak a nyílt utcán vagy kávéházakban találkozhattak. Ez megnehezítette az üzletkötéseket, és lehetetlenné tett minden ellenőrzést. De a Helytar-

tótanács engedélyével a kereskedelem fellendítése érdekében már a következő évben, 1853-ban egy új egyesület alakult meg, a Pesti Lloyd Társaság. Abból a célból, hogy „a mindennemű szemes élet, úgymint gabona, repce, magvak, stb. üzleti forgalmában jobb és rendszerintibb alakzat hozásuk be” – a megszűnt Pitvar helyett a Lloyd-palotában egy gabonacsarnokot állított fel. A társulat tagjai, valamint egy évre szóló ötforintos jegy váltása ellenében a gabonakereskedők szabadon látogathatták, hetivásárok alkalmából pedig egy rendes tag ajánlására minden termelő, kereskedő, molnár, pék és hajómester is felkereshette.

1860-ban egy császári pátenst elrendelte, hogy minden nagyobb forgalmú helyen állítsanak fel értéktőzsdét. A pesti kereskedelmi és iparkamara javasolta, hogy ennek üzletkörébe az értékpapírokat is vonják be, azaz áru- és értéktőzsdét létesítsenek. Kidolgoztak egy alapszabály-tervezetet, ennek jóváhagyása azonban három évig késett. Ezért csak 1864. január 18-án nyitották meg az új pesti tőzsdét. 1873-ig a Lloyd-palotában működött, akkor átköltözött a Mária Valéria (ma Apáczai Csere János) utcába. 1904-ben a mai Szabadság téren Alpár Ignác terve szerint új, monumentális tőzsdepalota épült, s ez lett sokáig a magyar üzletélet központja.

A tőzsdén csak nagy tételekkel kereskedtek. Gabonából, repceből, gyapjúból a legkisebb tétel régebben 30 zsákból állt, a zsákok mindegyikében 3 bécsi lat volt. A méterrendszer bevezetése után 100 kg-os alaptételre tértek át, tűzifánál 4 köbméterre. Több hónapra szóló megállapodás esetén ennél sokkal nagyobb mennyiségekre kötöttek üzletet, például a malmoktól átvett lisztnél azt is megkövetelték, hogy naponta legalább 200 mázsát szállítsanak.

A tőzsde hasznos volt anynyiban, hogy módot adott a befektetésre váró tőke megmozgatására, de egvúttal lehetőség nyílt a spekulációra, a könnyű vagyonszerzésre is. Hazánkban az első világháborút követő inflációs időben rengetegen tőzsdéztek, az üzleti élethez nem értők is. Amikor a korona értéke napról napra romlott, a kisemberek részénv vásárlással próbálták menteni kis vagyonyukat. Mindenki hosszra, azaz áremelkedésre számított. Elkövetkezett azonban a fekete nap, amikor a részvények ára szédületes iramban zuhant, s ez a bessz az emberek ezreit fosztotta meg vagyontól, elsősorban természetesen a szegényebbeket.

Nagyméretű spekulációnak lehattünk tanúi a második világháború után is, amikor a tőkésék megpróbálták vagyonyukat aranyba és devizába fektetni. Például megtörtént, hogy a Napóleon-aranyért Budapestén háromszor annyit adtak, mint Svájcban.

A szocialista társadalomban a tőzsde elvesztette szerepét, többé nincs szükség rá. Ezért a budapesti áru- és értéktőzsdét 1948-ban végleg bezárták. Székházát a Magyar Televízió kapta meg.

Vértessy Miklós